

SZAKDOLGOZAT

Kocsis Ildikó
Óvodapedagógus Ba szak

MATE KC
2024

Magyar Agrár –és Élettudományi Egyetem

Kaposvári Campus

Óvodapedagógus Ba Szak

**A TÁRSAS KOMPETENCIA FEJLESZTÉSÉNEK
LEHETŐSÉGEI A SZOKÁSALAKÍTÁSBAN
ÓVODÁSKORBAN**

Belső konzulens : Podráczky Judit PhD

egyetemi docens

Belső konzulens

tanszéke: Gyermeknevelési tanszék

Készítette: **Kocsis Ildikó**

Neptun kód: gf0k5r

levelező tagozat

MATE KC

2024

Tartalom

Bevezetés	3
1. A szociális kompetencia	4
1.1. A kompetenciáról röviden	4
1.2. A Nagy József féle kompetenciamodell.....	5
1.3. A szociális kompetencia és az azt befolyásoló tényezők	6
1.4. A szociális kompetencia megjelenése a hazai oktatásban	8
2. Szocializáció az óvodában	9
2.1. A szociális tanulás fogalma	9
2.2. A személyiségfejlődés jellemzői óvodáskorban	10
2.3. Az óvoda feladatai az érzelmi és szociális nevelés keretein belül.....	11
2.4. Az óvodapedagógus mintaadó szerepe a társas kompetencia fejlődésében	12
2.5. A társas kompetencia fejlesztésének lehetőségei az egyes óvodai tevékenységek során	14
2.5.1. Az elsődleges társas kapcsolat: A játék	14
2.5.2. Mese-vers tevékenységek	15
2.5.3. Mozgás tevékenységek	16
2.5.4. Ének- zene, énekes játék, gyermektánc	17
2.5.5. A mindent átszövő anyanyelvi nevelés	18
2.5.6. Vizuális tevékenységek.....	19
2.5.7. Munka jellegű tevékenységek.....	20
2.5.8. Külső világ tevékeny megismerése foglalkozások	22
2.6. A társas kompetencia fejlesztésének lehetőségei a szokásalakítás során	23
2.6.1. Szociális tartalmú szokások.....	24
2.6.2. Az egészséges életmód alakításával kapcsolatos szokások.....	25
3. Megfigyelések a társas kompetencia fejlesztésének lehetőségeiről a szokásalakításban	28
3.1. A megfigyelt gyermekcsoport sajátosságai	28
3.2. A megfigyelés célja	28
3.3. Megfigyelési szempontok	28
3.4. Táblázatok a megfigyelésről	29
3.5. Eredmények és javaslatok	35
Összefoglalás.....	37
Irodalomjegyzék	38
Nyilatkozatok	41

Bevezetés

A szakdolgozatom célja, hogy áttekintő képet adjon arról, hogy az óvodapedagógus szakmának milyen lehetőségei, módszerei vannak az óvodáskorú gyermekek társas kompetenciájának fejlesztésére az egyes tevékenységek és a szokásalakítás során.

Miközben az óvoda teljesíti óvó-védő, szociális, nevelő-személyiségfejlesztő funkcióit, célja, hogy elősegítse az óvodások sokoldalú, harmonikus fejlődését, személyiségük kibontakoztatását, esetleges hátrányaik csökkentését, az életkori és egyéni sajátosságok, valamint az eltérő fejlődési ütem figyelembevételével. Az óvodai nevelés feladata az óvodáskorú gyermek testi és lelki szükségleteinek kielégítése. Ezen belül: az egészséges életmódra nevelés, az érzelmi-erkölcsi és közösségi nevelés, valamint az anyanyelvi-értelmi fejlesztés és nevelés megvalósítása. A szociális és azon belül a társas kompetencia fejlesztése az óvodai élet egészében jelen van. Legyen szó foglalkozásokról, munkatevékenységekről, mindennapi rutinokról, mint például óvodába érkezés és távozás, étkezések, szabad játék.

Az egyre gyorsuló világ, „gyorsabb”, ingerekre éhes gyerekeket nevel. Ez azt eredményezi, hogy a pedagógusok munkájának nemcsak az iskolában, hanem már óvodában is egyre több mindenre kell kiterjednie. A szociális kompetencia korai, célzott fejlesztése elsősorban azért indokolt, mert a longitudinális vizsgálatok azt mutatják, hogy spontán fejlődés ezen a területen nem, vagy alig mutatható ki, ezért az intézményes nevelés szerepe kifejezetten jelentős (Zsolnai, 2018; Kasik, 2004). A személyiség szociális kompetenciája terén már óvodáskorban nagyok a gyerekek közötti különbségek (Nagy 2004), ezért az intézményes nevelés egyik legfontosabb feladata a szociális kompetencia folyamatos fejlesztése (Zsolnai 2007). Egyre fiatalabb gyerekeket látunk a televízió előtt vagy tablettel/ telefonnal a kezében, a társas interakciók száma ezzel párhuzamosan csökken. Minthogy a szociális készségek fejlődése 4-8 éves korban kifejezetten intenzív, az óvodának kulcsfontosságú szerepe van e készségek alakításában.

A szociális kompetencia kutatási gyökerei ugyan az '50-es évekre nyúlnak vissza, ám csak az utóbbi évtizedekben gyorsultak fel azon kutatások, melyek a kompetencia alakulását gyermekkorban vizsgálják. Tehát a szociális –társas kompetenciák fejlesztésének lehetőségeinek feltárása még gyerekcipőben jár.

1. A szociális kompetencia

1.1. A kompetenciáról röviden

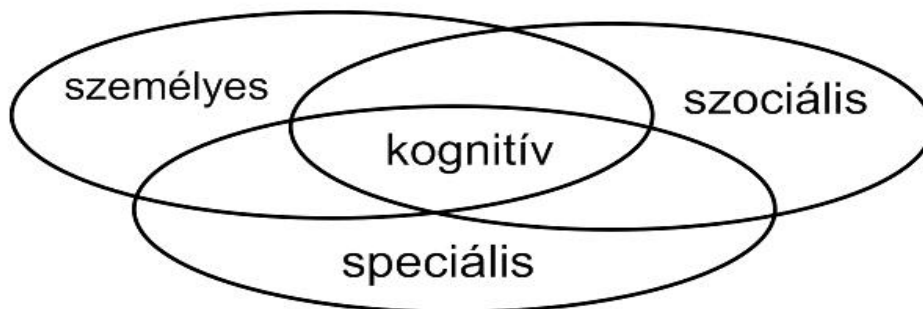
A kompetencia latin eredetű szó (competentia: illetékesség, competo: valamire képes), amit a mai köznyelv is kettős értelemben használ: 1. illetékesség, jogosultság, hatáskör, 2. hozzáértés, szakértelem. Az első jelentés a döntésre, a második a kivitelezésre utal. A kompetencia szót emberekkel összefüggésben szoktuk használni. Magunkat vagy más embereket szoktunk kompetensnek nevezni, azaz képesnek lenni valamire, vagy inkompetensnek nevezni, azaz képtelennek lenni bizonyos dolgokra. Ezt érthetjük döntésre, cselekedetre, illetékességre vagy hozzáértésre (Nagy, 2000). Mint szakmai fogalom számos jelentésváltozáson ment keresztül az utóbbi évtizedekben. Ezek közül az egyik leglényegesebb változást White (1959) elmélete idézte elő, ami egyrészt kiszélesítette a kompetencia jelentését, másrészt annak motivációs részére tért ki. Szerinte az olyan komplex tevékenységek, mint az exploráció vagy a manipuláció nem magyarázhatók meg egyszerűen a drive elmélettel (Zsolnai, 2018). Noam Chomsky (1995) elsőként foglalkozott a nyelvek elsajátításával, mint kompetenciával. Úgy gondolta, hogy egy nyelv elsajátítása során, nemcsak a nyelv megtanulásáról van szó. Kutatásai során arra jutott, hogy nyelvi kompetenciára tesz szert a nyelvet elsajátító személy, mely által a nyelvi teljesítmény egy életen át tartó, fejleszthető folyamat lesz (Asztalos, 2021). A kompetencia, amely a viselkedés belső feltételrendszerét tükrözi, lehetővé tette egy az újfajta látásmód elterjedését. Látható, hogy a kompetencia komplex szerveződési formák összessége. Egységes meghatározásról nincs szó, viszont mindegyik megközelítés megegyezik abban, hogy a kompetencia komplex tulajdonság mely elengedhetetlen az életben való boldoguláshoz.

1.2. A Nagy József féle kompetenciamodell

A kompetenciák csoportosításának számtalan változata létezik, többféle kompetenciamodell született meg a kompetencia fogalmának kiterjesztése óta. A dolgozatomhoz legközelebb a Nagy József féle kompetencia modell áll. Óvodapedagógus hallgatóként a tanulmányaim során, számtalanszor találkoztam a nevével, munkásságával. Nagy József professzor a hazai pedagógia egyik legkiemelkedőbb alakja volt. Közel hat évtizedes kutatói munkássága során számos területen végzett újításokat. Az 1960-as évektől kezdődően számos nagyszabású vizsgálatot, országos reprezentatív felmérést végzett, melyeket nemzetközileg is jegyeztek. (Györe, 2021) Nevéhez fűződnek az 1986-ban létrejött PREFER és a 2004-es DIFER mérőeszközök, melyek a mai napig eredményesen segítik a pedagógusok munkáját (Józsa, 2016) Tanulmányaim során nekem is volt lehetőségem ezekkel dolgozni.

Nagy József szerint a kompetenciák a személyiség alkotóelemei, amelyek meghatározott funkciót szolgáló motívum – és képesség rendszerek (Nagy, 2001); (Asztalos, 2021).

A személyiségfejlesztéssel kapcsolatban a személyiségen belül megkülönböztette a kognitív, a személyes, a szociális és a speciális kompetenciákat. A kompetenciákra Nagy József egymást fedő rendszerként tekintett, a kognitív kompetenciával a középpontban, (Nagy, 2000), melyet az 1. ábra tökéletesen szemléltet.

1. ábra

A Nagy József féle kompetencia modell Nagy (2000).

1.3. A szociális kompetencia és az azt befolyásoló tényezők

Az 1970-es évektől napjainkig a szociális kompetenciának számos definíciója született, a különböző tudományágak vizsgálataitól (Nagy, 2000; Kasik, 2007). Nagy József szociális motívumok és képességek rendszerének tekintette, amely alakítja a szociális viselkedést (Csapó, 2003; Kasik, 2007). Ha megpróbáljuk összefoglalni megállapíthatjuk, hogy a szociális kompetencia olyan komponensrendszer melynek funkciója az egyén, a szociális kölcsönhatásai, a szociális környezettel együttélésének eredményes, hatékony megvalósítása, önfejlődése és szociális környezetének alakítása, fejlesztése (Zsolnai, 2008; Németh, Doktor, 2008). A szociális kompetencia nélkülözhetetlen a társas viselkedéshez, másokhoz való alkalmazkodáshoz. A belső és külső tényezők alakítják, egész életünkön keresztül. Belső tényezőkön értjük az olyan egyéni, velünk született dolgokat, mint a neurológiai tényezők, a temperamentum, az önszabályozás, érzelmi kompetencia, a nem, a kognitív kompetencia, a nyelvi kompetencia az esetleges fejlődési zavarok. Ezek mind velünk született dolgok, hiszen az ember alapvetően társas lény, úgy születünk, hogy bennünk van az igény a társas interakciók kialakítására. Alexander Thomas és Stella Chess az 1950-es években hosszútávú vizsgálatot indított, melynek alapja több mint 100 csecsemő válaszreakcióinak megfigyelése volt, akiknek fejlődését végig követték egészen 1977-ig. A vizsgálatok bebizonyították, hogy a csecsemők születésüktől kezdve egyéni eltéréseket mutattak temperamentumban, ami később a társas kapcsolataik alakulását is befolyásolta (Csapó, 2016; Zsolnai, 2018; Wolfgang, 2003). A társas kapcsolatok kialakításának alapja a beszédkezdeményezés, a beszélgetés ezáltal a nyelvi készségek fejlettsége befolyással van a szociális kompetencia fejlődésére. A nyelvi kompetencia fogalmát Noam Chomsky terjesztette ki elsőként, különbséget téve a nyelvi performancia (nyelvhasználat) és a nyelv szabályainak ismerete között (nyelvkompetencia) (Zsolnai, 2018; Kálmán, 2011). A generatív nyelvészet atyjaként azt a felfogást hozta fogalomba, hogy velünk született univerzális nyelvtani ismeretekkel rendelkezünk, melynek segítségével sajátítjuk el az anyanyelvünket vagy más nyelveket, melyek között csupán formális különbségek vannak, a kódrendszerük ugyanaz. (Zsolnai, 2018).

A külső tényezők alatt értjük a különböző kulturális hatásokat, a szocializációs színterek hatásait, a kora életkori hatásokat és a kortársak hatásait. A család az elsődleges szocializációs színterünk, itt szerezzük az első mintát a közösségi kapcsolatokról, családi légkörről, kommunikációs jegyeiről, formálja a személyiségünket, magatartásunkat (Busi, 2004). A gyerekek első tanulási formája a szociális tanulás, melynek során spontán jelleggel tükrözik a környezetükben látottakat (Fodor, 2008). A tudattalan spontán jelleg mellett a családi szocializáció magába foglal egy tudatos, irányított ösztönökre épülő nevelést is. A gyermekek itt kapják az alapot, melyet a másodlagos szocializációs színterekbe kerülve kiteljesíthetnek, tovább fejleszthetnek, immár nevelői munka részvételével. Ezek a színterek a legfontosabb szocializációs közegeink, melyek közé sorolunk minden olyan oktatási intézményt az életünkben, ahol a családi közegtől független szocializációs tapasztalatokat szerzünk. A hatás mértéke és milyensége függ az óvoda/iskola fizikai adottságaitól, szociális struktúrájától és a kultúrától amit közvetít. Ha a fizikai adottságokról, felszerelésről van szó meg kell említenem Maria Montessori-t, aki megfigyelései során rájött, hogy a gyerekek egy olyan környezetben ahol az eszközök az ő méretükhöz igazodnak, anyagukban és színükben is szépek jobban teljesítenek (Zsolnai, 2013; Németh, 2008). A nevelési/oktatási intézmények pedagógusainak példamutató, értékteremtő magatartása rendkívül fontos, hiszen ugyanúgy, mint szüleikre, ezekre a személyekre is példaként tekintenek a gyerekek. Nemcsak a gyerekek felé mutatott magatartásformákat veszik mintának, hanem azt is, hogy hogy viszonyulnak más felnőttekhez. Legyen az szülő, munkatárs (Zsolnai A., 2013; Albert Lőrincz, 2009).

Ahogy nőnek a gyerekek egyre inkább előtérbe kerülnek az adottságok fejlesztése, a feladatteljesítés, az információgyűjtés, az élmények, a kortárs csoportok hatása. A csoporthoz tartozni akarás vágya erősödik, majd túlmutat a felnőttekhez tartozni akarás vágyán. A szociális- társas identitás gyermekkorban alakul ki. A szocializációs hatásokat azok a személyek közvetítik itt is, akikkel az egyén kapcsolatba kerül, azonban az itt szereplők szerepük, pozíciójuk által kerülnek kapcsolatba az egyénnel. Vannak még egyéb társadalmi intézmények is, ezek a harmadlagos színterek; szórakozás, kikapcsolódás, sport, politika, az ezekhez kapcsolódó elvárások elsajátítása. A szociális kompetencia közelmúltban született meghatározásaiban a tanulás szerepe is egyre hangsúlyosabban fogalmazódik meg, mint a szociális kompetencia fejlődésének egy igen fontos eleme.

1.4. A szociális kompetencia megjelenése a hazai oktatásban

Nemzetközi és hazai viszonylatban is csak az utóbbi pár évtizedben kezdtek el foglalkoznia a szociális kompetenciával az oktatás terén. A Nemzeti alaptantervben megjelenő kulcskompetenciákat 2000-ben az Európai Unió lisszaboni csúcskonferenciáján dolgozták ki, melyek a következők (Vass V. 2003):

- anyanyelvi kommunikáció
- idegennyelvi kommunikáció
- matematikai kompetencia.
- természettudományos kompetencia.
- digitális kompetencia.
- szociális és állampolgári kompetencia.
- kezdeményezőképeség és vállalkozói kompetencia.
- esztétikai-művészeti tudatosság és kifejezőképeség.

Mivel az integráció előre haladása, egyre nagyobb kihívások elé állították a versenyképesség szempontjából az Európai Uniót 1990-es években, a Lisszabonban létrejött találkozón a kormányfők arra a döntésre jutottak, hogy intézkedéseket hoznak annak irányába, hogy az EU a világ legversenyképesebb és legdinamikusabb tudás alapú gazdasága legyen (Halmai 2006). Ennek elérésének egyik alappillére volt az oktatás megreformálása is. Ebben az időben külföldön már elterjedt volt a kompetencia alapú oktatás, azonban hazánkban szinte még ismeretlen volt. Egyre több lett azoknak a családoknak a száma, akik nem vagy alig képesek megteremteni azokat a feltételeket, amelyek pozitívan hatnak a gyermekek személyiségének alakulására (Zsolnay A. 2019). A környezeti hiányosságok mellett az egyre gyorsuló digitalizáció sem hat pozitívan a társas kompetencia fejlődésére. A digitális eszközök, és az azokon elérhető alkalmazások a társas interakciók mellőzését hozta magával. A gyermekek egyre fiatalabb korban kezdenek el aktívan televíziót nézni, mobiltelefont, számítógépet vagy táblagépet használni. Számukra ez a természetes, hisz a szüleik is használják ezeket az eszközöket, ebbe születnek bele. Az intézményes nevelésnek ezért is az egyik kulcsfeladata a szociális kompetencia fejlődésének segítése.

A Nemzeti alaptanterv 2003-as felülvizsgálatakor előtérbe került a mindennapi életben jól alkalmazható, minőségi tudás, és ezzel a szociális kompetencia fejlesztésének fontossága (Vass, 2003).

2. Szocializáció az óvodában

2.1. A szociális tanulás fogalma

A szociális tanulás során az egyén más személyekkel történt közvetlen interakciók, tapasztalatszerzés útján új dolgokat sajátít el, melyek beépülnek a személyiségébe és formálják azt (Fodor 2008). A szociális tanulás eredményeként kialakul az egyén szociális jellege. Ezt szocializációnak nevezzük, melynek során az egyén a társadalomképesse válik, miután a megfelelő társas viselkedési szokások, szabályok, világkép, értékrend beépülnek a személyiségébe (Martin, József, Klinger, 2015). Ahhoz, hogy a szociális tanulás létrejöjjön, mindig szükség van valamilyen motivációs hatásra. Például a gyerekek szívesebben tanulnak olyan személyektől akikre felnéznek, vagy akihez pozitív érzelmek kötik. Egy pozitív töltetű környezetben is könnyebben rögzülnek bennük a látottak. A szociális tanulás formái az utánzás, az azonosulás és a belsővé tétel (N. Kollár – Szabó, 2017). Az utánzás minden gyermekre jellemző velünk született folyamat, amely spontán módon történik meg. Az egyén megfigyeli és lemásolja a környezetében észlelt viselkedési módokat, cselekedeteket, érzelmi kötődés nélkül. Az azonosulásnál ezzel szemben már van érzelmi kötődés a modell személy és a „tanuló” között. Mivel a motiváció ezáltal magasabb a tanulás eredményessége is magasabb szintű. Az azonosulás során az átvett minta beépül a személyiségbe. Ezért is fontos a modell személy mintaadó szerepe, a hiszen deviáns viselkedési formákat, attitűdöket is át lehet adni az átvevő személynek (Kovács – Bakosi 2004). A szociális tanulási formák közül a legmagasabb szint a belsővé tétel. A szocializációs folyamat végső céljának tekinthető, amikor is a család és az intézmények által közvetített értékek, normák, szabályok, viselkedésformák belsővé válnak. Az önszabályozás teljes értékű, az egyén akkor is megfelel a társadalmi elvárásoknak és azoknak megfelelően is cselekszik, ha már nincs jelen a modell személy. Az átvétel azért történik, mert az egybevág az egyén saját értékrendszerével nem külső nyomásra cselekszik.

2.2. A személyiségfejlődés jellemzői óvodáskorban

Erik Erikson pszichológus fejlődésmélete az egyik legnagyobb hatású fejlődésmélet. 8 egymásra épülő szakaszba rendezte az egész életen át zajló személyiségfejlődést (N. Kollár, Szabó, 2017). Legfőképpen az érdekelte, hogy a társas kapcsolatok milyen szerepet játszanak az ember én fejlődésében. Úgy vélte, hogy minden életkori szakasznak jellemzője valamilyen konfliktus átélés, ami az egyén fejlődését szolgálja. A konfliktusok egy –egy pszichológiai tulajdonság kifejlesztéséről vagy a kifejlesztés sikertelenségéről szólnak (Balázs, lelkidolgaink.hu). Erikson az óvodáskort a pszichoszociális fejlődés harmadik szakaszának tekinti. A pszichoszociális fejlődésnek ezen a pontján a gyermekek a játék és más társas interakciók irányításával kezdik érvényesíteni hatalmukat a világ felett.

Azok a gyerekek, akik ebben a szakaszban sikeresek, úgy érzik, hogy képesek vezetni másokat, önbizalmuk egészségesen fejlődik. Akiknek nem sikerül elsajátítaniuk ezeket a készségeket, azokban büntudat, önbizalomhiány és a kezdeményezőkészség hiánya marad.

Az óvodáskorú gyermekekre magatartása érzelmi vezéreltségű. A személyiségen belüli érzelmi dominancia miatt fontos, hogy az óvodában érzelmi biztonság, derűs, szeretetteljes légkör vegye körül a gyermeket (Albert-Lőrincz, 2009). Az érzelmi biztonság, a sikerélmények és az egyre több önállóságra törekvés miatt egyre bátrabban, ügyesebben mozognak a közösségben, elkezdenek kötődni az őket körülvevő személyekhez, legyen szó kortársakról vagy felnőttekről (Kovács -Bakosi, 2004). A korra jellemző sajátosságokat figyelembe véve az óvoda feladata, hogy segítse a gyermekek szociális érzékenységének fejlődését, én tudat alakulását, teret engedve az én- érvényesítő törekvéseinek (ÓNOAP, 2012). A szocializáció szempontjából különös jelentőségű a közös élményekre épülő közös tevékenységek gyakorlása. Az erkölcsi tulajdonságok (pl. együttérzés, segítőkészség, önzetlenség, figyelmesség) és az akarat fejlettsége az iskolaérettség egyik kritériuma. (Albert- Lőrincz, 2009).

2.3. Az óvoda feladatai az érzelmi és szociális nevelés keretein belül

Mivel dolgozatom a társas kompetencia fejlesztésének lehetőségeiről szól, kifejteném bővebben mik az óvoda feladatai, ha érzelmi és szociális nevelésről van szó (Bálintné, 2008):

- Az egészséges személyiségfejlődés biztosítása
- A gyermek szociális érzékenységének alakítása
- Én-tudat megalapozása, én érvényesítő törekvések fejlesztése
- Társas szükségletek kielégítése, másság elfogadására, tiszteletére nevelés
- A társas együttélés szabályainak ismertetése, betartatása
- Az érzelmi biztonság megteremtése
- A testi lelki szükségletek kielégítése
- Az élményeken alapuló tevékenységkínálat biztosítása
- Az erkölcsi tulajdonságok alapozása
- A mintaadás
- A sajátos törődést igénylő gyermekek nevelésének biztosítása megfelelő szakemberek bevonásával
- A személyiség fejlesztése a lehetőségek messzemenő kihasználásával, a 3-7 éves korra jellemző pszichoszociális fejlődés összetevőinek figyelembe vételével
- Az együttműködés, az empátia és a tolerancia érvényesítése a társas kapcsolatokban
- Pozitív töltésű gyermek-felnőtt, gyermek – gyermek kapcsolatok kialakítása
- Énkép-önismeret-önértékelés fejlesztése
- Új attitűdök, értékek, normák kialakítása
- Erkölcsi értékek alakítása

Ahhoz, hogy ezek az értékek kellőképpen fejlődjenek, és egységesen elérjék az óvodai nevelés végső célját egy gyermekkel kapcsolatban, azaz az iskolaérettséget, elengedhetetlen a derűs, nyugodt légkör, az óvodapedagógusok, dajkák mintaadó szerepe, az egyéni és életkori sajátosságok figyelembevétele (ÓNOAP, 2012).

2.4. Az óvodapedagógus mintaadó szerepe a társas kompetencia fejlődésében

Az óvodapedagógusok az óvodába kerüléstől egészen az iskolába kerülésig meghatározó szerepet játszanak a gyerekek fejlődésében minden egyes területen. Az őrző-védő-nevelő funkció mellett van egyfajta példamutató- mintaadó szerepük is (ÓNOAP 2012). Bekerülve a szocializációs színterek második fokára, a gyermekek az első interakciókat az óvodapedagógustól fogják kapni, ami a beszoktatás alatt történik meg. Sokan úgy vélik, hogy a beszoktatás minősége kihatással lesz a gyermek és az óvodapedagógus kapcsolatára, a gyermek óvodai életének egészében. Ennél a kulcsfontosságú lépésnél fontos, hogy úgy viszonyuljunk a gyerekekhez, hogy legyen kedvük belépni a csoportszoba ajtaján, nyugodt, derűs légkört érezzenek, megbízható személynek találjanak minket. Nem mindegy mekkora türelmet tanúsítunk egy nehezen beszokó gyermek irányába, hisz nehéz feladatról van szó, de előbb utóbb minden gyermek megszokja az óvodai környezetet, beleértve az óvodai dolgozókat is. A szokásalakítás a család és az óvoda közös feladata, ami csak úgy lesz sikeres eredményű, ha a két szocializációs színtér együttműködést tanúsít. A kisgyermek nevelése a szokásszerű cselekvésekre épül. A szokások környezeti hatások által kialakult rendszeresen végzett cselekvési módok, melyek meghatározzák, állandósítják a közösségi viselkedést. A szabályszerűség és a következetesség lényeges szempontok a szokások kialakulásában. Az óvodai élet zökkenőmentességét, nyugalma biztosítja a jól kialakított szokásrendszer. (Kovács - Bakosi 2005). . Tudjuk, hogy egy óvodáskorú gyermek „utánozva” és „azonosulva” tanul, amit a családi körön kívül, aktívan gyakorol az óvodában is. A gyerekek a szokásokat felnőttek útmutatása után sajátítják el, ezért feltétlen szükséges a példamutató magatartás. A derűs, kiegyensúlyozott légkör kialakítása a pedagógusok feladata. Ilyen környezetben érzik csak jól magukat a gyermekek, így tudnak kellően odafigyelni, összpontosítani, tanulni. Így érzik magukat biztonságban. Fontos a példamutató magatartás. Kétféleképpen lehet egy pedagógus modell: direkt és indirekt módon. Direkt formában nevelési szándékkal lép kapcsolatba a gyerekekkel, indirekt módon pedig úgy cselekszik, hogy nem konkrétan a gyermekekre próbál hatni, ilyenkor mindennapi szituációkban látható. Például konzultál a kollégáival, szülőkkel beszél. Ilyenkor nem a gyerekek kedvéért cselekszik ugyan, ők mégis elraktározzák az emlékezetükben a történeteket, mivel tanúi az eseményeknek. Elengedhetetlen a helyes, érthető, minél színesebb kommunikáció a gyerekek irányába. Arc kifejezésünkre nagyon érzékenyen reagálnak a gyerekek tükrözik azt. Az arc kifejezés, a mimika, a tekintet, sokszor

képesek komplett módon helyettesíteni a verbális kommunikációt. A nonverbális kommunikáció sokszor nagyobb hatást vált ki a kicsikben, mint pusztán a beszédünk. Empatikus képességeink is mintaként szolgálnak az óvodások körében. Ha látják rajtunk, hogy empátiát mutatunk mások felé, esetleg sugalljuk is nekik, hogy ők is tegyenek így, nagy eséllyel fognak ők is így tenni. Például mikor a nagyobbak segítenek a kisebbeknek öltözni, vagy testnevelés órán felsegítik elesett társukat. Ezeknek a tevékenységeknek az elvégzésénél fontos számukra, hogy megerősítést kapjanak arról, hogy jól cselekszenek. Dicsérjük meg őket ezzel is motiválva őket, hogy legközelebb is így tegyenek. A pedagógusok mintaadó, erkölcsös magatartása ösztönzi a gyerekeket a proszociális viselkedésre, a tőlük tapasztalt dolgokat a gyermekek átveszik, beépítik a saját viselkedési repertoárjukba.

2.5. A társas kompetencia fejlesztésének lehetőségei az egyes óvodai tevékenységek során

2.5.1. Az elsődleges társas kapcsolat: A játék

Az óvodában fokozatosan alakul ki a gyerekek közötti együttműködés a szociális kompetencia fejlődésével. Az egyedül játszástól, az életkor előre haladtával fokozatosan kialakul a csoportos játék. Az egymással való játéknak a csoporton belül Parten 5 szakaszba rendezte:

1. Magányos játék: A gyerek a többiektől függetlenül egyedül játszik, nem avatkozik be a többiek játékába.
2. Bámészkodó játék: A gyerek a többiek játékát figyeli, kérdez, javaslatokat tesz, de nem vesz részt a közös játéktevékenységben.
3. Parallel játék: A gyerekek ugyanazzal a játékkal játszanak, de egymástól függetlenül, egymás mellett és nem egymással játszanak.
4. Asszociatív játék: A gyerekek megbeszélik, mit tegyenek, játékot adnak oda egymásnak és kérnek el, de magukban, közös cél nélkül játszanak.
5. Kooperatív játék: Együtt játsszák a játékot, a szerepeket és a tennivalókat felosztják, kitűzik a közös célt.

Az óvodáskorú gyermek legfőbb tevékenysége a játék (ÓNOAP, 2012), melynek során számtalan lehetőség van a gyermekek fejlesztésére. Ez a fejlesztés történhet spontán vagy akaratlagos módon is, kezdeményezhetik a gyerekek vagy akár az óvodapedagógus is. Nemcsak a közösségi képességek, hanem az egyéni képességek is fejlődnek a közös játék alatt. A kapcsolatteremtési hajlam maga is fejlődik, hiszen a közös játék előfeltétele a kapcsolatteremtés felnőttekkel, kortársakkal is. Az óvodapedagógus felé mutatott bizalom legeggyértelműbb jele, mikor a kisgyermek játékot kezdeményez az irányába. A köztük lévő bizalom légköre később egyre inkább áttérjed egyéb tevékenységekre, más személyekre is (Kovács –Bakosi, 2004). A játék világán kívül amúgy félénkebb gyermekek is játszanak, kezdeményezést folytatnak felnőttek és gyerekek irányába. A játékban a részvétel a fontos, nem a teljesítmény. A gyerekek szerepeket, játékokat csereberélnek egymással, ehhez kölcsönös kommunikáció és kooperáció

szükséges. A közösségi élet kialakulásában ugyan mindenfajta játék részt vesz, azonban a proszociális viselkedés színtere elsősorban a szerep – és szabályjáték, hiszen ezalatt tudják gyakorolni a társas viselkedési formákat, miközben össze is kell dolgozni és egymásra is vannak utalva (Kovács - Bakosi, 2005). Azért jelentős a társas kompetencia alakításában, mert egy óvodáskorú gyermek csak ennek a tevékenységi forma keretein belül kap lehetőséget, bonyolult emberi viszonyokat átélni, gyakorolni. Minél jobban átéli a szerepet, annál jobban át tudja majd vetíteni a szerep közben tapasztaltakat valós szituációkra. Ezért is tartjuk a legmagasabb szintű játéknak a szerepjátékot. Együttesen cselekszenek, kölcsönösen kapcsolatot építenek egymással, kialakulnak az együttélés szabályai.

2.5.2. Mese-vers tevékenységek

A mese- vers foglalkozások kiváló alkalmat teremtenek valamilyen erkölcsi mondanivaló közvetítésére a mese vagy a vers világába bújtatva (Hegyi, 1998). Mesélés közben a gyermekek akarva akaratlanul azonosulnak vagy ellen azonosulnak a mesehősökkel, attól függően, hogy azok tulajdonságai pozitív vagy negatív érzelmeket váltanak ki belőlük (Kádár, 2012). Olyan kérdésekre adnak nekik választ a mese történései melyek a valóságban is előfordulnak. A mesék értékrend teremtő hatása kétségtelen, hisz mialatt a gyermek azonosul a karakterrel, észrevétlenül rögzülnek benne annak tulajdonságai. A mesélésben rejlő lehetőségeket leginkább 7 éves korig használhatjuk ki, mivel ez az az életkor amíg a gyerekekre jellemző tevékenysége az utánzás. Miközben mindennapi szituációkkal találkozhatnak a mese világába, alkalmazhatjuk a csoportban felmerülő konfliktusok kezelésére, magatartászavarok rendezésére is. A rossz magatartást mutató gyermekek magukra ismerhetnek és rájöhetnek arra, hogy milyen hatást váltanak ki tetteik a környezetükben lévőktől. (Czakó, 2019); (Hornyák, 2020). A társas kompetencia fejlesztésének egyik legjobb módja a csoportos beszélgetés. Személy szerint én sokszor használok levezetésként egyes foglalkozások után. A mesélések utáni átbeszélés is jó módja a gyerek-gyerek és gyerek-óvodapedagógus kapcsolatának ápolására. Meg lehet beszélni milyen tanulságot szöttek le a mese történésein keresztül, mi tetszett nekik a mesében, mitől érezték magukat kellemetlenül. Miközben megismerjük egymást jobban, meghallgatjuk türelmesen egymást, odafigyelünk egymásra. Ezáltal türelmet, toleranciát és empátiát tanulnak és a csapatszellem is erősödik.

2.5.3. Mozgás tevékenységek

A kisgyermek természetes tulajdonsága a nagy mozgásigény. Az óvodában sokszor fejtörést okozhat az, hogy hogyan kössük le annyira a gyerekeket, hogy leüljenek a foglalkozások során. A mozgásos tevékenységek alatt inkább a rendezetlenségük miatt szorulnak iránymutatásra. Ilyenkor van lehetőség arra, hogy rávezessük őket arra, hogy legyenek körültekintőek, vigyázzanak egymás és önmaguk testi épségére az esetleges balesetek elkerülése végett. Következetesnek kell lenni, hiszen ez az a tevékenységi forma ahol a legtöbb baleset történhet. Különböző életkorú gyerekek esetén a kisebbeknek példát mutathatnak a nagyok, segíthetnek nekik. Ki kell várniuk türelmesen, fegyelmezetten amíg sorra nem kerülnek. Jó módszerek ezek az alkalmak a tolerancia, a türelem, az önfegyelem és az empátikus készségek és a társas kompetencia fejlesztésére is. Az óvónő példamutatása természetesen itt is meghatározó, úgy mint az óvodai élet összes más szegmensében is. Az, hogy az óvodapedagógus is csinálja a gyakorlatokat a sport megszerettetését segíti elő a gyerekekben. A gyerekek közötti versengésnek jó terepe a sport, alakítja a versenyszellemet. Azonban vigyáznunk kell ezzel, a célunk nem az egymást levadászó, ellökő magatartás támogatása, hanem az, hogy a győzelem motiválja a gyermekeket és tiszteljék egymást. Arra is kell törekednünk, főleg egy vegyes csoport esetén, hogy olyan feladatokat adjunk a kicsiknek, hogy azokban a legkisebbek is sikerélményt élhessenek át. Fontos a folyamatos ellenőrzés, hibajavítás, motiválás és az értékelés. Ezek nélkül nem lehet átadni megfelelően egy mozgástevékenység pedagógiai céljait. Igyekezzünk mindenkinek elősegíteni a sikerélményt, figyeljünk és dicsérjük, buzdítsuk őket, amikor csak lehetséges. Egy-egy bátor mozdulat megtapsolása, vagy együtt szurkolás ismételten erőt ad, fejleszti a szociális kompetenciákat. A közösen szerzett élmények erősítik a csapatszellemet, alapot adnak a jó csoportos légkör kialakítására. A csoportos beszélgetés testnevelés foglalkozás után szintén egy újabb alkalom a társas kompetencia fejlesztésére. Erősítheti az óvodapedagógus és a gyermekek közötti kapcsolatot, ha választhatnak játékot, tevékenységet.

2.5.4. Ének- zene, énekes játék, gyermektánc

A zene által okozott pozitív élmény nemcsak a foglalkozás ideje alatt tart, a gyermekekre gyakorolt hatása hosszabb ideig tart. A zenének transzferhatása is van, ami azt jelenti, hogy a tanulás folyamatában segíti új ismeretek kialakulását. Mivel az egész személyiségre hatással van a zenei foglalkozások során szerzett tapasztalatok, jobban megragadhatnak az óvodásokban (Hornýák A. , 2020). A rendszeres zenei nevelés az egész személyiséget formálja, lehetőség szerint minél előbb el kell kezdeni (Forrai, 2016). Kiemelten jó hatással vannak a kapcsolatépítésre, az érzelmi életre és a magatartásformálásra is. A körjátékokban a gyerekeknek fizikai kontaktot kell teremteniük egymással kézfogás, szemkontaktus, érintés által, így ez a fajta együttmozgás nagy fejlesztő hatással bír a társas kompetenciára. Oda kell figyelniük egymásra, türelmesen végig kell hallgatniuk egymást, megvárni míg sorra kerülnek, ezáltal is fejlődnek az empátikus és türelmi képességeik is. A zene képes felkelteni a figyelmet, fokozza az aktivitást, az emlékezőkészséget, oldja és szabályozza a feszültséget, az indulatokat, érzelmeket vált ki, serkenti a kreativitást, az emlékezetet, a képzeletet, a képzetársítást, hatással van a közérzetre és befolyásolja a viselkedést (Kovács, 2005). Azon kívül, hogy önmagukat is jobban megismerik, a társaikat is új helyzetben látják, ismerik meg. Azonos életkorú és vegyes csoportoknál is vegyük figyelembe az egyéni és életkori sajátosságokat, úgy tervezzük meg a foglalkozást, hogy mindenki egyidejűleg tudjon fejlődni. Ének zene foglalkozásokon is adódhatnak olyan szituációk melyek balesetet okozhatnak, ezekre folyamatosan fel kell hívni a gyerekek figyelmét. Igyekezzünk úgy irányítani a foglalkozást, hogy minden gyereknek legyen lehetősége, egyes szerepek eljátszására. Dicsérjük őket folyamatosan, foglalkozás végén kiemelhetjük azokat akik ügyesek voltak, növelve ezzel a gyerekek önbizalmát. A sikerélmények megszerettetik velük a zenés foglalkozásokat melyek az iskolai ének zene óra előfutárai. A játékosság elvét tartjuk mindig szem előtt az óvoda korosztályánál, hiszen csak így érvényesülhet a zene emberformáló ereje.

2.5.5. A mindent átszövő anyanyelvi nevelés

A gyermekek anyanyelvük segítségével tudják magukat kifejezni, ezáltal tudnak kapcsolatokat létesíteni, közelebb kerülni társaikhoz és a felnőttekhez. (Kovács - Bakosi, 2004). Az anyanyelvi nevelés az óvodai élet egészében jelen van, anyanyelvünk segítségével át szövi azt. Az óvodába érkezve egy átlagos gyermek 3-4 szavas mondatokkal tudja kifejezni magát. Aktívan használt szókincse eléri a 900-1000 szót, de ennél jóval többet megért – közel 2000-3000 szót (Galgóczi, 2021). A 3 éves korban kezdődő miért korszak kíváncsiságát igyekezzünk kielégíteni és türelmesen válaszolni a gyerekeknek, hisz a kérdéseket azért teszik fel, mert jobban meg szeretnék érteni az őket körülvevő világot (Gyerekszoba.hu, 2018). A beszéd lehetőséget kínál arra, hogy a gyermek megismerkedjen a tárgyakkal, a dolgok lényegével, okaival. Többnyire már tisztában van a tárgyak nevével, fogalmával de még többre kíváncsi. Érdeklik a tárgyak, eszközök funkciója, az életben történő események indítéka, a természeti jelenségek magyarázata. Tovább fejlődésének feltétele, hogy kapott-e, és ha igen, milyen választ kérdéseire. (Neuberger, 2008). Az anyanyelvet a kisgyermekek az elsődleges szocializációs környezetben sajátítják el, tehát „hozott anyaggal” dolgozunk az óvodában. Óvodapedagógusként feladatunk az információk átadása, beszélgetés a gyerekekkel, amely során átadhatjuk a példamutató anyanyelvi mintát a gyerekeknek. Beszélgetés által erősödik a gyerek-gyerek és gyerek-óvodapedagógus kapcsolata is. Ezáltal szocializálódik a gyermek, tehát nem mindegy milyen példát mutatunk neki a helyes nyelvhasználatról (ÓNOAP, 2012). Értjük ezalatt a beszéde tisztaságát, nyelvi elemek őszinte használatát, a hangok kifogástalan képzését, világos, egyszerű, érthető mondat szerkezetek használatát, szünetek helyes használatát (Kovács – Bakosi , 2004). A miért korszakban ugyan a gyerekek kérdései a meghatározóak, de nem szabad megfeleledkeznünk arról, hogy az óvodapedagógus kérdései is fontosak. A nyelvi fejlődést előrelendítik a jól átgondolt, alkalomhoz illően megfogalmazott, őszinte érdeklődést kifejező kérdések, melyeket a gyerekek válaszaival szemben mutatott türelem követ. Kérdésekkel ösztönözhetjük a gyermekeket a válaszadásra, gondolkodásra. Természetesen figyelembe kell venni az anyanyelvi nevelés során az egyéni és életkori sajátosságokat is, és ezekhez alakítani a kérdéseket. A csoportos beszélgetés alatt alakul ki az összefüggő beszéd, a beszédfigyelem. Remek módja a társas kompetencia fejlesztésére.

2.5.6. Vizuális tevékenységek

Az óvodai rajzolás, festés, kézimunka a gyerekek egyik kedvenc tevékenysége. Az óvodában szem előtt kell tartani, hogy nem az a legfontosabb, hogy az elkészült mű tökéletes legyen, hanem az alkotás és a közös tevékenység élményének átélése. A vizuális kifejezőképesség mellett számos más területet lehet fejleszteni a művészeti nevelés keretein belül. Kiemelendő a személyiség fejlesztésére, és a társas kompetenciákra gyakorolt hatása. A változatos tevékenységi formák nagy eséllyel sikerélményhez vezetnek minden gyermeknél. Mindenkinek mások az adottságai, lehet egyikük szebben fest, míg a másik szebben rajzol. A közös értékelésnél látva mások munkáit, önértékelésük és reális önismeretük fejlődik. Az óvodai dolgozók és a társak dicsérete növeli az önbizalmukat, mindemellett a közös élmény, a tevékenység utáni átbeszélés jó hatással van a csoport légkörére (Czuczor.hu, 2023). Csoportos alkotó munka során, lehetőség van a kollaborációs készségek fejlesztésére és építi a csapat egységét is. Mindezt kreatív módon az alkotás folyamatában, szinte észrevétlenül. A rajzzal sok mindent kitudnak fejezni az óvodások, amit lehet, hogy szóban nem mondanának el. Ezáltal lehetősége van az óvodapedagógusnak őket jobban megismerni, és egymást is jobban megismerhetik. A vizuális nyelv a beszélt nyelvnél ősből kifejezőmód, képi gondolkodásmód, amely nagyban hozzájárult az emberiség fejlődéséhez (Hegyi, 1998). A társas kapcsolatokat ápolhatjuk rajz tevékenységek alkalmával, például ha családrajzot rajzolnak, vagy egymásnak rajzolnak születésnapra/ névnapra. A „legjobb barát” rajzok is sikeresek, utána megajándékozhatják a lerajzolt személyt a rajzzal. Lerajzolhatják házi kedvenceiket és megmutathatják egymásnak, ezáltal is jobban megismerik társaikat, a közös élmények mélyítik a kapcsolatokat. Rajz foglalkozások végén, ha közösen értékelünk, megdicsérik egymást a gyerekek és mi is oszthatunk dicséretet, ezzel is mélyítve a társas kapcsolatokat a csoportban. Az elkészült műveket jól látható helyre kifüggesztjük, beépíthetjük az aktuális díszítésbe. Ezáltal a gyerekek önbizalma növekszik, érzik, hogy egy közösség részei. Később hazavihetik az alkotásaikat büszkélkedve vele a családnak.

2.5.7. Munka jellegű tevékenységek

A munka célirányos tevékenység mely nemcsak az egyéni előnyök megszerzésére irányul, hanem a társadalmi, közösségi életbe való berendezkedést is jelenti (Kovács –Bakosi, 2004). Gyermekkorban a munka vonzó lehet, hiszen nem kötelező, játékszerű, változtatható a tárgya, a sikertelenség nem von maga után súlyos következményeket. Az óvodáskorú gyermekek természetesnek veszik az efféle cselekvési formákat (Hegyi, 1998). A határait megismeri azáltal, hogy megtapasztalja mire képes, mit tud, mennyire önálló, mennyire szorul mások segítségére. Alakítja az önbecsülést, önállóságot is, amely segíti a problémamegoldó gondolkodás fejlődését. Tény, hogy az óvodai nevelés legfontosabb feladata az elejétől a végéig az iskolaérettség előkészítése, aminek fontos összetevője az önállóság (Hornyak A. , 2020). Sikeres önállóságra törekvő cselekedeteik által nő az önbizalmuk, jobban megismerik önmagukat. Kiderülhet, hogy egyes gyerekek mennyire vállalnak irányító, szervező szerepet közösen vagy inkább egyénileg végeznek szívesebben munkát, segítenek e szívesen egymásnak. Az is megtapasztalható mely gyerekek végeznek inkább egyedül munkát vagy inkább csoportosan. A munka jellegű tevékenységek alakítják a feladattudatot, munkafegyelmet, kitartást és felelősségérzetet is. Legalapvetőbb feladata a munkához való viszony megalapozása (Kovács – Bakosi, 2004). A kortársak úgymond húzóerővel bírnak, más gyerekek ténykedései ösztönzik, őket a munkavállalásra, annak kezdeményezésére. Az óvodapedagógus vagy más felnőtt jelenléte is motiváló erővel bír, főleg ha felőlük bátorítást, elismerést kapnak a gyerekek. A pozitív behatások elősegítik, hogy a munka tevékenysége jó élményként rögzüljön. Az óvodába bekerülve először a tevékenység örömeért vállalják az elvégzendő feladatokat, majd az idő haladtával felismerik a munka célját, ami motivációs erővel bír. Négyéves kor után elkezdik jobban átlátni a feladatokat, például a terítés során minden mozzanatot vállalnak, nemcsak a sarokban tesznek rendet, hanem az egész csoportszobában. Óvodáskor végére képesek feladatok megfogalmazására és teljesítésére is. Az önkiszolgáló munkák inkább az önös célokat szolgálják, például testápolás, öltözködés, táplálkozás, míg a csoportos munkatevékenységek a társas kompetenciákat építik, a csoportra vannak kihatással. A naposság az óvodában végzett közösségi munka legáltalánosabb formája. Általában 4 éves kor után képesek a gyermekek elvégezni a napossággal járó feladatok egészét. Kezdetben a szereplési vágy motiválja őket a jelentkezésre, majd ez fokozatosan átalakul a „tenni kell, mert tenni jó” gondolkodás. Óvodánként, csoportonként változnak a naposság szabályai, fontos hogy óvodapedagógusként a gyerekekkel ismertessük azokat, legyenek tisztában a szabályokkal.

Igyekezzünk úgy alakítani, hogy minden gyermek lehessen napos, folyamatosan váltsák egymást. Ha szükséges segítsünk nekik, de törekedjünk rá, hogy ők az önálló munkavégzésre. A naposok osszák el egymás között a megoldandó feladatokat, munkájuk az életkor előrehaladtával legyen komplexebb, bővüljön, legyenek egyre önállóbbak. A csoportos munkavégzés kiváló lehetőséget ad a kollaborációs képességek fejlődésére (Kiss, 2019). Ha eredményesen dolgozunk közösen, melegszik a csoportlégkör, javul a gyerekek önértékelése. Az óvodapedagógus segíthet kijelölni a munkavégző csoportot, valamint a szerepek elosztásában is. Ehhez szükség van a gyerekek egyéni képességeinek ismeretére is. Ellenkező esetben egy vállalkozóbb kedvű gyermek egyedül megoldja az elvégzendő feladatot a csoporton belül, és a többieknek nem adódik lehetősége a munkavégzésre. Ehhez szükség van arra, hogy elfogadtassuk a gyerekekkel, hogy mindenkinek különbözőek a képességeik, különböző területeken mutatkoznak meg az egyéni erősségek. Ennek érzékenyítésére van lehetőségünk mese, bábozás és beszélgetés során is. Kollektív munkavégzésre adnak lehetőségek az olyan tevékenységek, mint a rendrakás, ablakpucolás, terem átrendezése, udvari játékszerek összeszedése, tornaórán felszerelések elpakolása, ajándékkészítés, díszítés, növény és állatgondozás, gyomlálás, befőtt elrakása, szalonnasütés, szüret. A nagyobb gyerekek adhatnak ötletet például kiállítást rendezhetnek a közösen begyűjtött termésekből. Ezek a tevékenységek mind szervezést és megfelelő, körültekintő irányítást igényelnek az óvodapedagógus részéről. Olyan tevékenységek alatt, mint a gyomlálás, növény és állatgondozás meg kell teremteni a biztonságos feltételeket, figyelmeztetni kell a gyermekeket az esetleges balesetveszélyekre, figyeljenek oda egymásra. Gondoskodni kell a megfelelő méretű és mennyiségű szerszámok, eszközök biztosításáról is.

2.5.8. Külső világ tevékeny megismerése foglalkozások

Az óvodások kíváncsiságát egy jól megszervezett külső világ tevékeny megismerése tevékenység során van a legtöbb lehetőségünk kielégíteni. Életkori sajátosságaik miatt, még szükségük van a felnőtt útmutatásra, rávezetésre. A természetismereti nevelés olyan spontán, vagy szervezett csoportos tevékenységek során zajlik, amelyekben az eszközök és anyagok önálló ismeretszerzésre, játékokra, munkára serkentik a gyerekeket (Hegyi, 1998). Megismerhetik egymás szokásait, újakat sajátíthatnak el. Ebben a korban már elvárható, hogy vigyázzanak a környezetükre, a tisztaságra, védjék a növényeket és az állatokat. Ha van a csoportban kisállat, közösen gondozhatják, megbeszélve kinek mi a dolga. Virágültetés során is megoszthatják a feladatokat, a gyomlálást, a kerti munkákat, mint például a levelek söprése, is, ezeket mind csoportosan, összedolgozva tehetik meg. Télen közösen etethetik a madarakat, figyelhetik azokat. Ezek mind munkajellegű tevékenységek ugyan, de a gyerekek szívesen csinálják ezért általuk a gyerekek környezeti fogalmakkal könnyen gazdagodhatnak. A kirándulások során, a buszon, vonaton, séták alkalmával a közlekedési szabályokon kívül, kulturált magatartásformákat sajátíthatnak el. Például, hangosan köszönünk, kívárujuk a sorunkat, előre engedjük az időseket, nem zavarunk másokat az utazások során hangoskodással, rendbontással. Orvosos, piacos foglalkozásokon is átadhatjuk az óvodásoknak, hogy kopogjanak mielőtt kinyitják az ajtót, vagy hogy hogyan kell megfelelően köszönni egyes szituációkban, napszakokban. A környezeti neveléshez kapcsolódva rendezhetünk tematikus napokat, heteket (egészség hét, a víz világnapja hét, tavaszi zöldségeink), amikor a változatos tevékenységekkel színesíthetjük a közösen szerzett élményeket, ezzel is erősítve a csoportot. Farsangkor, családi napon, karácsonyi vásár alkalmával lehetőség van elhívni a szülőket is. Ilyenkor az óvodai dolgozók is jobban megismerhetik a gyermekek szüleit is, ápolva az óvoda és a család kapcsolatát. A gyerekeknek pedig jó érzés a csoporttársaikkal, az óvodai dolgozókkal és a szüleikkel együtt közösen átélt tapasztalatszerzés. Ezek a közösen szerzett élmények mind pozitív hatással vannak a társas kapcsolatok fejlődésére, elősegítve, hogy a gyerekek a társadalom hasznos tagjává válhassanak.

2.6. A társas kompetencia fejlesztésének lehetőségei a szokásalakítás során

Ha azt mondjuk, hogy társas kompetencia fejlesztésére nem fordítunk kellő figyelmet az egyes tevékenységek során, akkor ez a szokásalakításra még inkább igaz. Kihasztnálatlan lehetőségek tárháza rejlik a szociális kompetencia fejlesztésére a fentebb említett szokásrendszerek alakítása során. A szokások tekintetében az óvodai élet több szempontból is meghatározó. Az alábbi területekre terjednek ki:

- társadalmi (szociális) tartalmú szokások például köszönés, udvarias magatartási formák
- az egészséges életmóddal kapcsolatos szokások (táplálkozás, étkezés, pihenés, balesetmegelőzés)
- esztétikai szokások (esztétikus öltözködés alakítása, rendszeretetre nevelés)

Napjainkban egyre kevesebb a helyes szociális viselkedést ismerő és gyakorló gyermek száma. Ez összefüggésben van a szaporodó családi szocializációs problémákkal és hátrányos helyzettel, valamint az egyre kevesebb közvetlen társas interakcióval, ami a megnövekedett képernyőidőnek köszönhető (Dallman 2022). Sajnos szociális gondok miatt nem minden gyermek számára adottak az egészséges életvitel feltételei, a helyes szociális magatartás gyakorlása családi közegben. Az óvodában nekünk pedagógusoknak így még komplexebb módon, az óvodai élet minden szegmensében gondolnunk kell arra, hogy tudjuk fejleszteni a gyermekeket. Hiszen az óvodai élet végső célja nem más, mint az iskolaérettség elérése kognitív, szociális, testi és lelki szempontból is. A következő pontokban szeretnék áttekintést adni az esetleges lehetőségekről a társas kompetencia fejlesztésének lehetőségeiről a szokásalakítás során, melyet táblázatba is foglalok.

2.6.1. Szociális tartalmú szokások

Az óvodapedagógus mintaadó szerepe és az általa biztosított derűs légkör fontos az óvodáskorú gyermekek egészséges fejlődése szempontjából. Derűs nyugodt légkörben észrevétlenül, akár játék közben rögzülhetnek a társas kapcsolatépítés szabályai. Belépve az óvoda ajtaján olykor figyelmeztetni kell a gyerekeket, hogy hangosan jól érthetően köszönjenek egymásnak és a felnőtteknek is. Elköszönéskor ugyanígy cselekszünk, hiszen azt szeretnénk, hogy az óvodát elhagyva az iskolában képesek legyenek a gyerekek társas interakciókat indítani, kezdeményezni gyerekek és felnőttek irányába egyaránt. A köszönés mindenfajta interakció első lépése, fontos azt tudatosítani a kicsikben mennyire fontos ez. Ezért is fontos, hogy mi felnőttek is mintaadást tanúsítsunk köszönéskor, elköszönéskor is. A nap folyamán a mindennapi tevékenységek során adódhatnak olyan szituációk, amikor lehetőségünk adódhat a kulturált, illemtudó, proszociális viselkedés alakítására. Például, mikor tüsszent egy gyermek, nemcsak a tüsszentőt figyelmeztetjük, ha nem sikerült, hogy a könyökét tegye a szája elé, hanem a többieket is rávezethetjük, hogy ilyenkor azt kell mondani egészségedre. A táplálkozási szokásokhoz hozzá tartozik, hogy a gyerekekben azt a mintát erősítjük, mi szerint jó étvágyat kívánunk egymásnak, nem beszélünk az asztalnál, jelentkezzenek és ne kiabáljanak ha szeretnének valamit kérni. Ha megkaptuk amit szeretnénk megköszönjük, mikor végeztünk azt mondjuk köszönöm szépen, nem kérek többet. Mikor sorban állnak a mosdónál akkor is azt kommunikáljuk és gyakoroltassuk, hogy a sorrendet tartva, nem előzve mindenki kivárja a sorát. Előfordulhat az öltözőben, az udvaron is, hogy egymás szavába vágva szeretnének mondani valamit a kicsik, ilyenkor is figyelmeztetni kell őket arra, hogy hallgassuk meg egymást, megtisztelve a másikat. A gyerekek irányítása a legjobb, ha indirekt módon történik, rá is vezethetjük őket a helyes viselkedési formára például egy kérdéssel, „nem felejtettél el valamit mikor beléptél az ajtón?”, „ki tudja mit kell csinálni mikor tüsszentünk?”. Direkt módon fel is hívhatjuk a gyermekek figyelmét a helyes viselkedési formák betartására, igyekezzünk ezt következetesen, szakszerűen tenni, ügyelve a megfelelő kommunikációra. Ne feledkezzünk meg a dicséretéről sem, a gyerekek szeretnek „ügyesek” lenni, növeli az önbizalmukat mikor önállóan jól cselekszenek. Pozitív visszacsatolás nélkül nem jön létre a kívánt hatás a gyerekeknél. Születésnapok, névnapok ünneplése is ápolja a társas kapcsolatokat a gyerekek és a gyerekek és a felnőttek között is az óvodában. A szociális vagy társas szokásalakítás az egész óvodai életet át szövi, jelen van a szervezett tevékenységekben és a mindennapi szituációkban is, másfajta szokások gyakorlása közben is.

2.6.2. Az egészséges életmód alakításával kapcsolatos szokások

Az óvodai nevelés fő feladatai közé tartozik az egészséges életmódra nevelés, aminek részei a gondozási feladatok ellátása és az egészséges életmód szokásainak alakítása. Ezek olyan alapvető, létszükségletekkel kapcsolatos tevékenységeken alapuló szokások, melyek a mindennapjainkhoz tartoznak. Ezek a táplálkozás, a testápolás, öltözködés, pihenés, mozgás és balesetmegelőzési szokások. Ezeknek az alapvető szokásoknak az alakítása egyet jelent a testi lelki egészség biztosításával (Kovács- Bakosi 2004; PPT 2018). Napjainkban a gondozási feladatok ellátása és az egészséges életmód alakítása különösen jelentős, hisz egyre több az étkezési problémával rendelkező gyermek, ahogy a szociális problémákkal küzdők száma is jelentősen növekedett az utóbbi évtizedekhez képest. Nem biztos, hogy mindenkinek egyformán adódik otthon gyakorolni az egyes szokásokat. Az egészséges életmódra nevelés célja a testi és lélek egységének megóvása, karbantartása, esetleges balesetek, betegségek megelőzése. A gondozási feladatok közé tartozik a rugalmas, követhető napirend kialakítása, melyben mindenkinek lehetősége adódik ezen szokások gyakorlása, elvégzése. A kisóvodások igénylik a testközelséget. A dédelgetés, simogatás és kedves szavak mellett segítségre van szükségük a mindennapi teendők ellátása során. Az egészséges életmód szokásainak alakításában ezért fontos szerepe van a szerető, biztonságos környezetnek. Minél többet ismételnék, gyakorolnak egyes szokásokat annál ügyesebbek lesznek. A sok ismétlés mellett fontos, hogy az óvodapedagógusok és dajkák, folyamatosan ellenőrizzék, értékeljék mennyire voltak sikeresek az egyéni szükségleteik ellátásában. Így tanulnak, így rögzül bennük a helyes cselekvéssorozat, így tudják magabiztosan csinálni idővel.

A táplálkozás a szervezet növekedéséhez, fejlődéséhez elengedhetetlen. A háromszori étkezés kialakítja az egységes biológiai ritmust, a gyermekek táplálkozással kapcsolatos napirendjét. Hazánkban egyre több figyelmet fordítanak az egészséges összetételű közétkeztetésre, melyet rendszerben szabályoznak. Ha esetleg mégis keveselljük a zöldség és gyümölcs bevitelt az óvodai étkezés során, külön is adhatunk nekik a nap folyamán, ügyelve a megfelelő vitamin és rostbevitelre. Kirakhatunk az öltözőbe egy naptárat amibe a szülők beleírhatják ha hoznának az óvodába gyümölcsöt pluszban a csoport számára. Természetesen fontos körütekintőnek lenni és ismerni a gyerekek esetleges ételallergiáit. A tízórai, az ebéd és az uzsonna előtti kézmosás fontosságát kiscsoporttól kezdve kell rögzíteni a gyerekekben. Egy idő után, akár egész hamar automatikussá válik számukra. Kézmosás során a kicsiknek meg kell mutatni mi a helyes

sorrend, törekedtesük őket arra, hogy várják ki a sorukat, ne lökjék fel egymást. Az étkezések során nyugodt légkörnek kell uralkodnia a csoportban olykor figyelmeztetni kell a gyerekeket a helyes, kulturált étkezési szokások gyakorlására. Ha szükséges csendre kell őket inteni, vagy ne nyúljanak más ételébe, ne tüsszentsenek rá, vagy ne lökdössék egymást, ne kardozzanak az evőeszközökkel, azokat rendeltetésszerűen használják. Ne kiabáljanak be, hogy szükségük van valamire, jelentkezzenek és kérjék szépen az innivalót, repetát. Mikor végeztek türelmesen meg kell várniuk a többieket, és csoportonként menjenek mosdóba, kezet és fogat mosni. Az óvodapedagógusnak mindig jelen kell lenni, ha esetleges iránymutatásra vagy segítségre van szükségük a gyerekeknek.

A testápolás is gondozási és nevelési kategória is. Testápolás során védjük az egészséget és kialakítjuk a tisztaság igényét a gyermekben. Ez azért is fontos, mivel a „társadalmisághoz” hozzá tartozik az ápoltság, kulturált külső. Sajnos sok esetben találkozhatunk olyan kisgyermekkel, aki az óvodába érkezve találkozik először egyes tisztálkodási eszközökkel, vagy azokat nem tudja használni, mivel otthon nem ő csinálja magának. Az orrfújás segítése, a zsebkendő rendeltetésszerű használatának megismertetése, a mosdó használat utáni segítségadás megértő magatartást igényel az óvodapedagógusoktól és a dajkától is. A gyerekeket folyamatos gyakoroltatással rá kell vezetni az önállóságra ezeken a területeken is.

Öltözködés során is a végső cél a teljes önállóság elérése iskolába kerülésig. Itt is elengedhetetlen a szülőkkel kommunikálni, arra kell törekedni, hogy az időjáráshoz megfelelően, kényelmes ruhába járassák a gyerekeket az óvodába. Előfordulhat, hogy túl vagy alul öltöztetve hozzák a kicsiket az óvodába, esetleg nincs váltóruhájuk, nincs rajta a jelük. Ezek a szituációk mind kommunikációt igényelnek az óvodapedagógus felől a szülők irányába. A gyerekeknél a cél az önállóságon kívül a kulturált öltözői magatartásforma alakítása is. Csendben öltözzenek, figyelve másokra, a nagyok akár segíthetnek a kicsiknek is.

Pihenőidőben mindennél fontosabb a nyugodt légkör a csoportszobában. Pizsamára öltözés után törekedtetni kell őket, hogy feküdjenek be az ágyba és várjanak a mesére, amíg mindenki átöltözik. Beszoktatás kicsiknél olykor ez gondot okozhat, ilyenkor ők fokozottabban igényelhetik az útmutatást. Nagyobb gyerekeknél, akik iskola előtt állnak előfordulhat, hogy a szervezetük nem olyan nagy mértékben igényli az alvást, mint egy kisebb gyerek, nehezebben alszanak el. Ők is fejtörést okozhatnak, de körültekintő, következetes kommunikációval el lehet érni náluk, hogy ne zavarják a többieket alvás során. A kedves, lágy beszéd és mesélés erősíti a gyerekek és az óvodapedagógus közötti bensőséges, bizalommal teljes kapcsolatot.

Az óvodáskorú gyermekek mozgásigénye rendkívül nagy, amelynek kielégítésére a szervezett tevékenységi formák és a mindennapi élet kínálta lehetőségek során is lehetőséget kell adni. A szabadlevegőn tartózkodásnak esős időn kívül mindennaposnak kell lennie. Itt megint képbe jön az öltözködés és az ezzel kapcsolatos kommunikáció a szülők felé. Nyáron hozzanak sapkát, napszemüveget, naptejet esetleg. Télen rétegesen öltözzenek a gyerekek kiküszöbölve a nagy hőmérsékletkülönbségekkel járó, betegségeket. A mozgástevékenységek során kell leginkább odafigyelni a gyerekekre és nekik is egymásra a balesetek elkerülése végett. Erre fokozottan fel kell hívni a figyelmet, hisz életkori sajátosságuk, hogy nem tudnak még teljes körűen odafigyelni a környezetükre.

3. Megfigyelések a társas kompetencia fejlesztésének lehetőségeiről a szokásalakításban

3.1. A megfigyelt gyermekcsoport sajátosságai

Gyakorlataim nagy részét és a zárógyakorlatomat és vizsgámat is egy a szülővárosomhoz közeli faluban töltöttem. Az óvoda két csoporttal működik. A vegyes korosztályú csoportba ahol a gyakorlatomat töltöttem 15 kisgyermek jár köztük 8 fiú és 7 lány. Az intézményben három főiskolát végzett óvodapedagógus és két dajka dolgozik. Megfigyeléseimet a zárógyakorlatom során és az előző két félév gyakorlatai során végeztem. A csoportban, ahol hospitáltam, nagyobb arányú a kisebb gyermekek száma, észrevételeim szerint az ő esetükben a társas kompetencia fejlesztése leginkább problémahelyzetek megoldása közben valósul meg. Az óvodapedagógus és dajka mintaadó szerepe észrevehetően motiválja a gyerekeket a helyes társas viselkedési formák alkalmazására. A nagyobb gyerekek többnyire tisztában vannak a proszociális viselkedés alapjaival, de olykor-olykor ők is eligazítást igényelnek. Az óvodapedagógusok és dajkák elmondása szerint ők is tapasztalják, amiről annyi helyen hallunk és olvasunk. Egyre több a magatartásproblémával küzdő vagy sajátos nevelést igénylő gyermek. Közülük kevés rendelkezik hivatalos diagnózissal, így kezelés nélkül maradnak.

3.2. A megfigyelés célja

Céлом ismereteim bővítése volt arról, hogy az óvodai élet mindennapjaiban milyen lehetőségek vannak a szociális, azon belül a társas kompetencia fejlesztésére. A megfigyelésen kívül céлом volt még, hogy feltárjam van-e olyan terület, amiben vannak plusz lehetőségek az ismerteken kívül.

3.3. Megfigyelési szempontok

Megfigyeléseimet az óvodai személyzet és gyerekek közötti társas interakciókra irányítottam.

A szempontok a következők voltak:

Miben valósul meg a társas kompetencia fejlesztése?

Hogyan valósul meg a társas kompetencia fejlesztése?

Milyen mindennapi szituációk során történhet meg a társas kompetencia fejlesztése?

Milyen problémaszituációk során történhet meg a társas kompetencia fejlesztése?

Az óvodapedagógus hogy viszonyul a gyerekekhez?

A gyerekek hogy viszonyulnak az óvodapedagógushoz?

A gyerekek hogy viszonyulnak az óvodapedagógushoz?

Milyen a kapcsolatfelvétel a két fél között?

Az óvodapedagógussal milyen mértékben tudnak együttműködni a gyerekek?

A gyerekek a gyerekekkel milyen mértékben tudnak együttműködni?

Az óvodapedagógus hogy kezeli a felmerülő problémahelyzeteket?

Vannak e további lehetőségek a társas kompetencia fejlesztésére az egyes területeken?

3.4. Táblázatok a megfigyelésről

A következő táblázatokat a napközben történő szokások és szituációk köré készítettem, aszerint, hogy az egyes szituációkban milyen lehetőségek vannak a társas kompetencia fejlesztésére.

Szokásforma / tevékenységforma	Szituáció	Problémahelyzet	Óvodapedagógus szerepe	Miben valósul meg a társas kompetencia fejlődése?
Társadalmi szokás – Köszönés érkezéskor/ távozáskor.	A kisgyermek a csoportszobába érkezve és távozva köszönnek egymásnak és a felnőtteknek is.	A gyerekek nem minden esetben köszönnek.	Az óvodapedagógus jól érthetően és hallhatóan, példát adva köszön a gyerekeknek, szülőknek és az óvoda dolgozóinak. Ha elmarad a köszönés a gyerekek részéről, szól nekik, hogy elmaradt és pótolják.	Szocialitás alakul. Kapcsolatalakítás Beszédkészség fejlesztése Kommunikációs készségek fejlesztése

Szokásforma / tevékenység forma	Szituáció	Problémahely zet	Óvodapedagógus szerepe	Miben valósul meg a társas kompetencia fejlődése?
Szabad tevékenység	Érkezés után a gyermekek szabad játéktevékenysége t folytatnak.	Szabad játék közben az egyik kisgyermek megütötte a másikat	A konfliktushelyzet megoldásával alakítja a gyerekek közötti kapcsolatot. Elbeszélget a rendetlenkedővel és megkéri, hogy kérjen bocsánatot a másik féltől. Következetes magatartásával, ösztönzi a gyerekeket arra, hogy legközelebb ne cselekedjenek így, osszák meg a játékokat.	Társas kapcsolatok alakítása Szocialitás fejlődik Társas alkalmazkodás Megosztás

Szokásforma / tevékenység forma	Szituáció	Problémahelyzet	Óvodapedagógus szerepe	Miben valósul meg a társas kompetencia fejlődése?
Rendrakás	Az óvodapedagógus megkéri a gyerekeket, hogy pakolják el a játékokat, amikkel játszottak.	A gyerekek sokszor irányításra szorulnak, vagy nem pakolnak.	A megszokott rendrakós dallal motiválja a gyerekeket, folyamatosan irányítja őket, kérdezi tőlük ki mivel játszott. Mindenkitől egységesen elvárja, hogy pakoljon el maga után és segítsenek egymásnak.	Egymásra odafigyelés Kooperáció Segítségadás
Összegyűlés a szőnyegen	A gyerekek miután elpakolták amivel játszottak a szőnyegen gyülekeznek, megvárják társaikat mielőtt mennek kezét mosni tiszta kezek előtt.	Nem maradnak a szőnyegen, hangoskodnak a gyerekek.	Következetesen megkéri a gyerekeket, hogy csendben, türelemmel várják meg társaikat.	Társas kapcsolatok alakulnak Csoport összetartozás érzésének növelése Tolerancia egymás irányába

Szokásforma/ tevékenységforma	Szituáció	Problémahelyzet	Óvodapedagógus szerepe	Miben valósul meg a társas kompetencia fejlesztése?
Egészséges életmódra nevelés- naposság	Ha mindenki a szőnyegre helyezkedett napost keresünk, amire önkéntesen lehet jelentkezni.	Kisebbek még bizonytalanok a terítésnél.	Figyelembe véve a gyerekek sajátosságait és azt, hogy a héten ki nem volt még napos, tudatosan választja ki a két napost. Mondja nekik, hogy kézmosás terítsenek meg. Leellenőrzi a naposok munkáját, kisebbeket megkérdezi biztos elbírja e a sok tányért. Nekik fokozottabban szükség van a segítségadásra, több toleranciát igényelnek.	Szocialitásra nevelés Együttműködő képesség és kooperáció fejlesztése- két napos összedolgozása Mintaadás a példamutató toleráns viselkedéssel az óvónő részéről
Egészséges életmódra nevelés- testápolás- kézmosás, fogmosás és mosdóhasználat	Étkezések előtt kezet mosunk, ebéd után megmossák a fogukat a gyerekek.	Túl sokáig folytatják a vizet/ nyitva hagyják a csapot, nem mosnak alaposan kezet. Kisebbek még önállótlanabbak. Fogkrémet még nem tudják nyomni önállóan.	Folyamatosan ellenőrzi a gyerekeket és felhívja a figyelmüket az esetleges elmaradásokra. Figyelmezteti őket, hogy ne lökjék meg egymást, figyeljenek oda a másokra. Kisebbeknek segít a mosdóhasználat után. Segít a fogkrém kinyomásában	Szocialitás viselkedés Kulturált viselkedés alakítása Társas alkalmazkodás Segítségadással empátia fejlesztése

Szokásforma/ tevékenységforma	Szituáció	Problémahelyzet	Óvodapedagógus szerepe	Miben valósul meg a társas kompetencia fejlesztése?
Egészséges életmódra nevelés-táplálkozás	Az étkezések során elvárás, hogy csendben egyenek, jelentkezzenek, ha szükségük van valamire.	A gyerekek beszélgetnek, hangoskodnak az étkezés során, valamint előfordul, hogy úgy szólnak, hogy szükségük van valamire jelentkezés nélkül.	Össze dolgozva a dadussal, odafigyelve a gyerekek jelzéseire és igényeire ételt és innivalót adnak nekik. Beszélgetés, hangoskodás esetén a gyerekekre szólnak esetleg el is ültetik egymás mellől azokat akik beszélgetnek. Rászólnak azokra is, akik jelentkezés nélkül kérnek valamit, hogy legközelebb jelentkezzenek.	A közös étkezés növeli a csoport összetartozás érzését. Kulturált étkezési magatartás elsajátítása Szociális magatartás gyakoroltatása
Egészséges életmódra nevelés-öltözködés	Miután mindenki végzett a tízóráival, uzsonnával, az öltözőben gyülekezzenek a gyerekek. Öltözzenek át lehetőség szerint egyedül és párokat alkotva sorban állva várakozzanak, amíg mindenki át nem öltözött. Közösön megyünk ki az udvarra.	A kisebbek még önállótlanabbak. Nem hagynak egymásnak teret.	A dadussal karöltve segít a gyerekeknek öltözni. Nagyobbakat bíztatja az önálló öltöztetésre.	Alkalmazkodás Társakhoz való viszonyulás Együttélés szabályainak betartása

Szokásforma / tevékenységforma	Szituáció	Problémahelyzet	Óvodapedagógus szerepe	Miben valósul meg a társas kompetencia fejlesztése?
Egészséges életmódra nevelés- mozgás és balesetmegelőzés	Az óvodapedagógus által tartott fejlesztő tartalmú tevékenységek után jó idő esetében az udvaron, eső esetén a tornateremben van lehetőség mozogni a gyermekeknek.	Mozgás tevékenységek során előfordulhatnak balesetek. Leginkább a megelőzés a cél.	Mozgástevékenységek során folyamatosan figyeli a gyerekeket és felhívja a figyelmet az esetleges baleset elkerülésére.	Társakhoz viszonyulás Tolarenia egymással szemben Együttműködés Közös élményszerzés Csapatjátékok esetén csapatkohézió fejlődik Gyerekek közötti társas kapcsolatok fejlődnek ÓP és gyerekek közötti társas kapcsolat fejlődik
Egészségre nevelés- pihenés	Az ebéd utáni mosdóhasználat után következik a pihenés.	A kisebbeknek segítség kell olykor az öltözésnél, a nagyobb gyerekek zavarják társaikat az elalvásnál.	A gyerekeket megkéri, hogy öltözzenek át, a ruháikat összetűrve rakják rá az ágyuk mellett lévő székre. Kisebbségnek segítséget ad, ha mindenki ágyban van mesél nekik és ha kell segít nekik az elalzásban. Nagyobb gyerekeket csendre inti mikor játék után nyúlnak, mozgolódnak.	Szociális viselkedés erősödik Toleráns és empatikus képessegek fejlődnek az ÓP példamutató magatartásával. ÓP és gyerekek közötti kapcsolat mélyül.

3.5. Eredmények és javaslatok

Meglepve tapasztaltam, hogy a gyermekcsoportban dolgozó óvodapedagógusok mekkora figyelmet szentelnek a gyerekek fejlesztésére. Ez nemcsak a szervezett foglalkozások során volt észrevehető, hanem a mindennapos tevékenységek, élethelyzetek során is. Türelmes és következetes magatartásukkal rendkívül jól kezelték a csoportba járó kisgyermekek között kialakult konfliktusokat vagy az olyan spontán kialakult szituációkat, melyek során a gyerekek segítségre szorultak vagy éppen eligazításra. Eddigi gyakorlataim során csak vegyes korosztályú gyermekcsoportoknál hospitáltam, melyekben leginkább a kicsik és nagyok összehangolása szokta leginkább a gondot okozni. Sok esetben láttam olyat, hogy a kicsiknek nem kell részt venni a foglalkozásokon, nem lehetnek naposok, a megfigyelt csoportban más a helyzet, a kicsik is aktívan jelen vannak mindenhol. Egyetértek ezzel a vonallal, a véleményem szerint minél többet gyakoroltatják a kisebbekkel a dolgokat, annál előbb lesznek magabiztos, ügyes gyermekek. Ugyan ez okozhat olyan helyzeteket, melyek fejtörést okoznak, de ezekből tanulva rögzülnek a gyerekekben a helyes viselkedésformák. A csoportban dolgozók mindvégig ügyeltek arra, hogy megőrizték mintaadó szerepüket a társas kapcsolattartási formák gyakorlása során, választékosan, jól érthetően beszéltek egymással és a gyerekekkel, valamint arra is nagy hangsúlyt fektettek, hogy a gyerekek is így tegyenek. Észrevettem, hogy a minél nagyobb egy kisgyermek annál jobban utánozza az őt körülvevő felnőtteket. A nagycsoportos gyermekek sok esetben segítettek a kisebbeknek, látva, hogy mi felnőttek is így teszünk. Ebből látható, hogy az óvodapedagógus mintaadó szerepe mennyi pluszt tud hozzáadni egy gyermek fejlődéséhez. Az óvodapedagógusok mindvégig profi módon igazgatták a gyerekeket így nehéz volt olyan területet találnom, amelyben javaslatot tehetnék. A táblázatokból látható milyen helyzetek merülhetnek fel a szokásalakítás során, és milyen sok lehetőség adódik a társas kompetencia fejlesztésére.

Egy- két észrevételt azonban megjegyeznék. Többet motiválhatnák és jutalmazhatnák a gyerekeket a szóbeli dicséreten kívül máshogy is. Például gyűjthetnének jó pontokat, amiből ha összegyűlik x darab jutalmat kapnak. Esetleg foglalkozások végén akik ügyesek voltak kaphatnának pecsétet vagy matricát. A jutalompontokat a nap folyamán megemlíthetnék és a gyerekeket ez motiválhatná, hogy helyesen cselekedjenek. Úgy veszem észre, hogy a mai gyerekeknek nem annyira motiváló a szóbeli dicséret, ami a megnövekedett digitális tartalom és csökkent társas interakciókból adódhat. Még egy dolog, sokszor éreztem azt, hogy káosz van az öltözőben vagy az udvaron, amikor gyülekeztek. Én arra nagyobb hangsúlyt fektetnék, hogy

kézen fogva sorba álljanak és csendben várják, míg mindenki végez ezzel is erősítve a helyes társas viselkedés alapjait. Én tennék ki a csoportba egy duzzogó sarkot ahová beküldeném rendetlenkedőket ahol olyan dolgok lennének amik oldják a feszültséget. Például egy párna, amit püfölhetnek, stresszoldó labda, pop it játék. Ezek mind jó lehetőséget adhatnak a feszültségek levezetésére.

Összefoglalás

Dolgozatomban igyekeztem végig tekinteni a szociális kompetencia, azon belül a társas kompetencia fejlesztésének lehetőségeit a szervezett tevékenységek és a szokásalakítás során is. Ennek alapozására kifejtettem a szociális kompetencia fogalmkörét, a szocializáció és a szociális tanulás jelentőségét, valamint az óvoda és az óvodapedagógusok szerepét a proszociális viselkedési formák átadásában.

Az elméleti anyag áttekintése során Nagy József és Zsolnai Anikó művei nagy jelentőséggel bírtak számomra, hisz Magyarországon úttörőnek számítottak a 90-es években a szociális kompetencia fogalmának kifejtése terén, alapot adva a később megjelent munkáknak a témában. A szakdolgozatom készítésének elkezdésekor, nem tudtam még elképzelni, hogy milyen az, amikor gyakorlatban, spontán szituációk során szinte észrevétlenül történik meg a fejlesztés pedagógusoktól a gyerekek irányába. A megfigyeléseim során rálátást kaptam arra, hogy a társas kompetencia fejlesztésének lehetőségei nemcsak a szervezett foglalkozásokon adóttak, hanem végig kísérik az óvodai élet mindennapjait. A társas kompetencia fejlesztése ugyan kissé háttérbe szorul a kognitív és személyes kompetenciák fejlesztéséhez képest, de egyre több törekvés látható a pedagógusoktól ezen kompetenciák előtérbe helyezésére. Ennek oka, hogy a gyerekeken egyre fiatalabb korban láthatunk elmaradást a társas készségek terén, ami egyrészt a digitális világ preferálásának köszönhető. A kevesebb társas interakció, szociálisan fejletlenebb gyermekeket eredményez. Az Óvodai nevelés országos alapprogramjából tudhatjuk mik a fejlődés jellemzői óvodáskor végére. Eszerint világossá válik, hogy az iskolai életre való felkészültségnek testi, lelki és szociális kritériumai is vannak. A társas kompetenciával kapcsolatban kiemelném, hogy iskoláskorra szociálisan éretté kell válnia a gyermekeknek, ami azt jelenti, hogy képes kapcsolatot felvenni, tartani másokkal, elfogadja az iskolai életet és a tanítót, alkalmazkodik a szabályokhoz, késleltetni tudja szükségletei kielégítését, feladattudata alakulóban van, egyre eredményesebben önállóbban végzi a teendőit, megfelelő munkatempóban. A társas készségek sok esetben felmerülő fejletlensége miatt, nem kérdéses, hogy az óvodapedagógusoknak egyre nehezebb az iskolaérett gyermekek „kinevelése” szociális szempontból is (Hegyi 1998).

Hálás vagyok, amiért ezt a témát választottam, rengeteg tapasztalatot gyűjtöttem a társas kompetencia fejlesztésével kapcsolatban, amit munkám során kamatoztatni tudok majd.

Irodalomjegyzék

- Albert Lőrincz M. (2009): *Nevelésszociológia*, Egyetemi Műhely Kiadó, Kolozsvár
- Asztalos A. (2021): *Az ének-zene tantárgyat tanító pedagógusok nézetei*, Akadémia Kiadó, Budapest.
- Balázs T. : Eriksoni szakaszok, (http.): <http://lelkidolgaink.hu/erikson-szakaszok/>
- Bálintné É. , et.al (2008): *Képességfejlesztés- képességmérés az óvodában*, 2008, Debrecen
- Busi E. (2004): *Nevelési színterek I. a család*, (PDF):
http://www.pukanszky.hu/eloadasok/Selye_Csalad%20es%20iskola/ped_03.pdf
- Czakó R.(2019): Segítő mesekönyvek óvodai konfliktusok megoldására, nem csak rosszcsontoknak! *égigérő.hu* (http): <https://egigero.hu/segito-mesekonyvek-ovodai-konfliktusok-megoldasara-nem-csak-rosszcsontoknak#sthash.givlLSUK.Ordm3uUn.dpbs>
- Csapó B. (2003): *A képességek fejlődése és iskolai fejlesztése*, Akadémia Kiadó, Budapest
- Csapóné Sz. (2016): *A koraszülött kisgyermek temperamentumának alakulása*, (PDF):
https://edit.elte.hu/xmlui/bitstream/handle/10831/40629/doktori_disszertacio_ferenczi_szilvia.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Dallman K. (2020): Tanulási és szociális zavarok azonosítása és kezelése iskoláskorban
- Interjú Lakatos Anett iskolapszichológussal, *Új köznevelés*, 2020/8:
<https://folyoiratok.oh.gov.hu/uj-koznevelés/tanulasi-es-szocialis-zavarok-azonositasa-es-kezelese-iskolaskorban>
- Fodor L. (2008): A szociális tanulás jelentősége a pedagógiai folyamatban, *Magiszter*, 6.évf.1.sz (PDF):
https://epa.oszk.hu/03900/03976/00039/pdf/EPA03976_magiszter_2008_01_03.pdf
- Forrai K.(2016) : *Ének az óvodában*, Elte Eötvös Kiadó, Budapest
- Galgóczi E. (2021): A szókincs fejlődése, *Gyerekszoba.hu*, (http):
<https://gyerekszoba.hu/kisgyerek/a-szokincs-fejlodese/#:~:text=A%20%E2%80%9Cverb%C3%A1lis%20m%C3%A1mor%E2%80%9D&>

text=Akt%C3%ADvan%20haszn%C3%A1lt%20sz%C3%B3kincse%20el%C3%A9ri%20a,az%20ig%C3%A9k%20a%20gyerekek%20besz%C3%A9d%C3%A9ben.

Györe G. (2021): In memoriam Dr. Nagy József (1930–2021), *Pannon Digitális Pedagógia* 1. évf. 1. szám

Hegy I. (1998): *Fejlődési Lépcsőfokok Óvodáskorban*, Okker oktatási, kiadói és ker. kft. Budapest

Hornyák A. (2020): *Konfliktuskezelés- Az óvodában alkalmazható konfliktuskezelési módszerek szubjektív ötlettára*, Sprint Kft., Budapest

ÓNOAP (2012) : <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1200363.kor>

Ismeretlen szerző: *Pedagógiai pszichológiai jegyzet óvodapedagógusoknak (http):*
http://www.jgypk.hu/mentorhalo/tananyag/Pedagogiai_pszichologia_jegyzet_vodapedagogusoknak/103_gyerekek_kztti_trsas_kapcsolat__jtk.html

Ismeretlen szerző (2018): Mikor kezdődik a miért korszak?, *Gyerekszoba.hu* (http):
<https://gyerekszoba.hu/kisgyerek/miert-korszak-kisgyerekkorban/>

Józsa K. (2016): Kihívások és lehetőségek az óvodai fejlesztésben, *Iskolakultúra* 26.évf. 2016/ 4. szám, DOI: 10.17543/ISKKULT.2016.4.59

Kasik L. (2007): A szociális kompetencia fejlesztésének elmélete és gyakorlata, *Iskolakultúra*, 2007/11-12, PDF: https://real.mtak.hu/56925/1/EPA00011_iskolakultura_2007_11_12_021-037.pdf

Kasik L. (2010): *A szociális kompetencia fejlesztésének elméleti alapjai*. Nemzedékek tudása Tankönyvkiadó, Budapest.

Kádár A. (2013): *Mesepszichológia - Az érzelmi intelligencia fejlesztése gyermekkorban*, Kulcslyuk Kiadó, Budapest

Kovács Gy.-Bakosi É.(2005): *Játék az óvodában*, Didakt Kiadó, Debrecen

Kálmán L. (2011): Kik azok a generativisták, és mit akarnak? *Nyest.hu*, <https://www.nyest.hu/hirek/kik-azok-a-generativistak-es-mit-akarnak>

Kiss Sz. (2019): Kulcs az új generációhoz- Kreativitást, kollaborációt, problémamegoldást fejlesztő, differenciáló óvodai környezet, Neteducatio Kft., Budapest

Kovács Gy. , Bakosi É. (2004): *Óvodapedagógia*, Kovácsné dr Bakosi Éva, Debrecen

Kovács E.(2018): *A szociális kompetencia fejlesztése zenei eszközökkel – alternatív zenepedagógiai módszerek hatásvizsgálata negyedik osztályban* (PDF): https://www.parlando.hu/2018/2018-5/Kovacs_Evelin.pdf

Martin L., József I., Klinger Cs. (2015) : *Pszichológiai Alapfogalmak*

Nagy J. (2004): *Az elemi alapkészségek fejlődése 4-8 éves korban*. Mozaik Kiadó, Szeged.

Nagy J. (2000): *XXI. század és nevelés*. Osiris Kiadó, Budapest

Nagy J. (2001) : A személyiség alaprendszere: a célorientált pedagógia elégtelensége és a kritériumorientált pedagógia lehetősége, *Iskolakultúra*, 9. sz. 22-38. (PDF) Elérhető : https://www.edu.u-szeged.hu/difer/download/nagy_szemelyiseg.pdf

Németh B. (2018): Mi az a Montessori módszer?, *Montessori Otthon (Blog)*: https://montessoriotthon.blog.hu/2018/10/05/allando_oldal_801

Neuberger T. (2008): A szókincs fejlődése óvodáskorban, *Anyanyelv Pedagógia*, 2008 3-4.sz. (http): <https://anyanyelv-pedagogia.hu/cikkek.php?id=86>

N.Kollár K., Szabó É. (2017): *Pedagógusok pszichológiai kézikönyve I*. Osiris Kiadó, Budapest

Vass V. (2003): A Nemzeti Alaptanterv felülvizsgálata, *Új Pedagógiai Szemle*, 2003. Június

Wolfgang S. (2003): Dr. Alexander Thomas, 89; Studied Human Temperament, *The New York Times*, (<https://www.nytimes.com/2003/01/31/nyregion/dr-alexander-thomas-89-studied-human-temperament.html>)

Zsolnai A. (2018): *A szociális kompetencia fejlesztésének lehetőségei kisgyermekkorban*. (PDF) Elérhető: https://pedagogus.edia.hu/sites/default/files/public/2_1/Zsolnai_2013.pdf

Zsolnai A. (2013): *A szociális fejlődés segítése*. Gondolat Kiadó, Budapest

Zsolnai A. (2007): A szociális és az érzelmi kompetencia néhány készségének fejlettsége óvodás korban, *Magyar pedagógia* 107. évf. 3. szám, 233–270. DOI: doi.org/10.56665/PADIPE.2021.1.9

Nyilatkozatok

NYILATKOZAT

Kocsis Ildikó (név) (hallgató Neptun azonosítója: gf0k5r)
konzulenseként nyilatkozom arról, hogy a szakdolgozatot áttekintettem, a hallgatót az irodalmi források korrekt kezelésének követelményeiről, jogi és etikai szabályairól tájékoztattam.

A szakdolgozatot a záróvizsgán történő védeésre javaslom / nem javaslom¹.

A dolgozat állam- vagy szolgálati titkot tartalmaz: igen nem^{*2}

Kelt: 2024. év április hó 19. nap

belső konzulens

NYILATKOZAT

a szakdolgozat nyilvános hozzáféréséről és eredetiségéről

A hallgató neve: KOCSIS ILDIKÓ
 A Hallgató Neptun kódja: GFOK5R
 A dolgozat címe: A TÁRSAS KOMPETENCIA FEJLESZTÉSÉNEK LEHETŐSÉGEI
 A megjelenés éve: 2024 A SZOKÁSALAKÍTÁSBAN ÓVODÁSKORBAN
 A konzulens intézetének neve: NEVELÉSTUDOMÁNYI INTÉZET
 A konzulens tanszékének a neve: GYERMEKNEVELÉSI TANSZÉK

Kijelentem, hogy az általam benyújtott szakdolgozat egyéni, eredeti jellegű, saját szellemi alkotásom. Azon részeket, melyeket más szerzők munkájából vettem át, egyértelműen megjelöltem, és az irodalomjegyzékben szerepeltettem.

Ha a fenti nyilatkozattal valótlant állítottam, tudomásul veszem, hogy a záróvizsga-bizottság a záróvizsgából kizár és a záróvizsgát csak új dolgozat készítése után tehetek.

A leadott dolgozat, mely PDF dokumentum, szerkesztését nem, megtekintését és nyomtatását engedélyezem.

Tudomásul veszem, hogy az általam készített dolgozatra, mint szellemi alkotás felhasználására, hasznosítására a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem mindenkori szellemi tulajdon-kezelési szabályzatában megfogalmazottak érvényesek.

Tudomásul veszem, hogy dolgozatom elektronikus változata feltöltésre kerül a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem könyvtári repozitori rendszerébe. Tudomásul veszem, hogy a megvédett és

- nem titkosított dolgozat a védést követően
- titkosításra engedélyezett dolgozat a benyújtásától számított 5 év eltelte után nyilvánosan elérhető és kereshető lesz az Egyetem könyvtári repozitori rendszerében.

Kelt: 2024 év 04 hó 20 nap

 Hallgató aláírása